

YOSH OILANING IJTIMOIIY MOSLASHUVI PSIXOLOGIK KATEGORIYA SIFATIDA

Rahimova Matluba

*“Oila va hotin qizlar ilmiy-tadqiqot instituti”
tayanch doktoranti*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada yosh oilaning ijtimoiy moslashuv psixologik kategoriya sifatida tahlil qilindi, bunda oila, oilaviy munosabatlar o'ziga xos xususiyatlari va hozirda oilalarning nizoli holatlari sabablari o'rganilgan.*

Kalit so'zlar: *yoshlar, zamonaviy oila, ijtimoiy institut, ijtimoiy-iqtisodiy omillar.*

KIRISH

Mavzu doirasida odamlarning ijtimoiy hamjamiyatining eng qadimiy shakllaridan biri sifatida ko'rib chiqilgan oila tabiiy birlamchi hujayra, eng muhim ijtimoiy qadriyat, jamiyatning asosiy institutidir. U yosh avlodning salomatligi va tarbiyasini mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi, unda inson xarakterining asoslari, uning axloqiy va madaniy qadriyatlarga munosabati shakllanadi. Oila o'z a'zolariga iqtisodiy, ijtimoiy va jismoniy xavfsizlikni ta'minlaydi; bolalar, qariyalar va kasallarga g'amxo'rlik qilish; bolalar va yoshlarning ijtimoiylashuvi uchun sharoitlar yaratadi. Shunday qilib, mustahkam, ma'naviy va axloqiy jihatdan sog'lom oila jamiyat uchun katta ahamiyatga ega.

Asosiy qism. Oila va oilaviy munosabatlarni zamonaviy tadqiqotchilari juda keng ko'lamli masalalarni o'rganmoqdalar: oilani shakllantirish jarayonlari va uning parchalanishi, oilaviy munosabatlarning o'ziga xos xususiyatlari va nizolarning sabablari, oilaviy guruhdagi avlodlarning o'zaro ta'siri, tarixiy, ijtimoiy-siyosiy, ijtimoiy-iqtisodiy omillarini.

Shu bilan birga, shuni ta'kidlash kerakki, mahalliy sotsiologlar orasida makroteoriyalar, masalan, tarkibiy va funktsional tahlil keng tarqalgan, G'arb sotsiologiyasida esa oilalar oilaviy terapiya va oila bilan psixosotsiyal ish uchun asos bo'lgan psixoanaliz, psixodrama, sotsiometriya jadal rivojlandi. So'nggi yigirma yil ichida g'arbda oilaning mikrosotsiologik nazariyalariga bo'lgan qiziqishning ortishi, asosan, G'arb sotsiologiyasining butun jamiyat o'rniga butun shaxsga murojaat qilishi bilan bog'liq.

Zamonaviy yosh oila institutining holati uning tuzilishi va funktsiyalariga ta'sir ko'rsatgan, uning barqarorligi darajasiga ta'sir ko'rsatgan transformatsion o'zgarishlar bilan tavsiflanadi. Ushbu tendentsiyalarni zamonaviy yosh oilaning doimiy o'zgaruvchan yashash sharoitlariga moslashuvi deb hisoblash kerak.

Zamonaviy jamiyatda oila institutini o'zgartirish jarayonlari aniq va bu haqiqat hech kimda shubha tug'dirmaydi. Zamonaviy oila boshidan kechirayotgan o'zgarishlarning chuqurligini baholash bo'yicha faqat fikrlar boshqacha.

Zamonaviy yosh oila tarkibidagi o'zgarishlar uning bolalarining mavjudligi, ularning soni, tarkibi, yetakchilik turi, turmush o'rtoqlarning nikoh holati va ijtimoiy mavqei kabi xususiyatlariga ta'sir ko'rsatadi. Oddiy zamonaviy yosh oila, eng umumiy shaklda, yadro sifatida, professional ravishda band bo'lgan turmush o'rtoqlar bilan, kam va printsiptial jihatdan tartibga solinadigan bolalar soni bilan ifodalanadi, ularning tarbiyasi ham oila, ham jamiyat tomonidan amalga oshiriladi, teng huquqli hokimiyat tizimiga ega, juda tizimli, ammo ko'p jihatdan qarindoshlar bilan ishbilarmonlik aloqalari, uning barcha a'zolarining ajralmas yo'nalishi bilan. boshqa ijtimoiy institutlar va do'stlar bilan intensiv muloqot qilinadi.

Yosh oilaning asosiy funksiyalari ham o'zgarmoqda. Oilaviy munosabatlarda shaxsiy potentsialning roli oshishi bilan er-xotinning o'zaro tushunishi tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda, bu esa nikohdan qoniqish bilan bog'liq. Zamonaviy yosh turmush o'rtoqlar, shuningdek, oilaviy hayotda baxtga erishish istagi bilan ajralib turadi, ya'ni nikohning psixo-emotsional tomoni bilan bog'liq. Natijada, shaxslararo munosabatlar sifati, o'zaro bag'rikenglik, har bir oila a'zosining huquqlari va qadr-qimmatini hurmat qilish talablari ortib bormoqda.

Yosh oila oila institutining quyi tizimi sifatida uning barqaror ishlashi uchun zarur shart - sharoitlarni yaratadi, jamiyat uchun zarur bo'lgan funksiyalarni bajaradi-reproduktiv, sotsializatsiya kabi. Ijtimoiy tuzilma sifatida yosh oila ijtimoiy xarakterga qaraganda ko'proq guruhga ega bo'lgan va asosan individual omil tufayli yuzaga keladigan o'rnatilgan ijtimoiy me'yorlarning yo'qligi bilan tavsiflanadi. Ijtimoiy guruh sifatida yosh oila rivojlanishning dastlabki bosqichida, kelajakdagi munosabatlar modeli shakllanganda-hokimiyat va majburiyatlarni taqsimlash, er-xotinlar o'rtasidagi ma'naviy aloqalar, ikkala er-xotinni qoniqtiradigan munosabatlar izlanmoqda, umumiy oilaviy qadriyatlar ishlab chiqilmoqda. XXI asr boshida yosh oilaning qiyofasi bir yarim-ikki o'n yil avvalgi ko'rinishga ega emas edi. Bu oila o'z oilasi va jamiyatiga qaramlikdan ko'ra ko'proq avtonom bo'lib uning a'zolari o'zlarining oilaviy guruhiga nisbatan keksa avlodlarga qaraganda ko'proq avtonomdir.

Oilaning reproduktiv salohiyatini mustahkamlashga qaratilgan chora-tadbirlar uning institutsional xususiyatlarini mustahkamlashga xizmat qiladi, chunki yosh oilaning muammolari asosan uning tarkibiy beqarorligi, bolalarning yetishmasligi bilan bog'liq.

Amaliyot shuni ko'rsatadiki, yosh oilaning beqarorligi yolg'iz bolaning mavjudligi bilan emas, balki uning tug'ilishi va tarbiyasi bilan bog'liq moddiy-iqtisodiy qiyinchiliklar bilan bog'liq va bu birinchi navbatda. Ikkinchidan, zamonaviy sharoitda yosh oila, to'laqonli ikki yoki uch farzandli oila bo'lishga ulgurmay, uning avtonomiyasi, individualizatsiyasi, zavq olishga intilishi, oiladan tashqari qadriyatlarga e'tibor

qaratish, kimdir uchun javobgar bo'lishni istamaslik, turmush o'rtoqlarning oilaviy hayotga tayyor emasligi kabi sabablarga ko'ra parchalanadi, nikohga vosita sifatida munosabat ijtimoiy va moddiy muvaffaqiyatga erishish va boshqalar. Bularning barchasi, birinchi navbatda, yosh avlod ongida oilaviy birlik, uning kollektivistik mohiyati, oila institutiga bo'lgan hurmatni yo'qotish bilan bog'liq bo'lib, bu oilaning ijtimoiy mavqeini pasaytirish jarayonini tavsiflaydi va uni ichkaridan yo'q qiladi.

Yosh oila ijtimoiy institut va ijtimoiy guruh sifatida doimiy ravishda o'zgarib turadi, chunki u umuman ijtimoiy sohada, xususan, nikoh va oilada o'zgaruvchan ijtimoiy-madaniy me'yorlarga yetarlicha moslashuvchanlik va ayniqsa sezgirlikka ega. Bozor munosabatlari yoshlarga qat'iy shartlarni belgilaydi: mustaqillik va mustaqillik, raqobat strategiyalari ustunlik qiladi - shaxsiy, ijtimoiy, professional. Shuning uchun, ko'pincha yosh turmush o'rtoqlarning maqomi barqaror daromad va uy-joyga ega bo'lgan mutaxassis maqomiga, muvaffaqiyatli va yetuk shaxs maqomiga bo'ysunadi.

Zamonaviy yosh oila ota-onalarining oilalaridan farqli o'laroq turli xil maqsad va ehtiyojlarga ega va bu oiladagi "biz" ning yo'qolishi va iqtisodiy va psixologik jihatdan bir-biridan mustaqil bo'lgan ikkita "men" ning paydo bo'lishi bilan bog'lanadi. Jamiyatda faoliyat doirasini kengaytirib, yosh turmush o'rtoqlar oilada faoliyat doirasini qisqartiradilar. Yosh turmush o'rtoqlar oila tuzilishining bir-biridan ajratilgan elementlarini ifodalaydi va bu bo'shliq tobora ortib bormoqda. Bolaning kelishi (yoki boshqa har qanday hodisa) bu zaif aloqalarni buzishi mumkin.

Biroq, ko'plab tadqiqotlarga ko'ra, turmush qurish motivlari an'anaviy bo'lib qolmoqda: ota-onalarning qaramog'idan xalos bo'lish istagi, sevgi hissi, oilaviy hayotga qiziqish, bolaga bo'lgan ehtiyoj va boshqalar. Shu bilan birga, ular uchun ham, ijtimoiy muhit uchun ham turmush o'rtoqlar qanday munosabatda bo'lishlari muhim emas - rasmiy yoki norasmiy. Ushbu omillar, bir tomondan, oila va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarda, ikkinchi tomondan, oila guruhi va oila a'zosi sifatida shaxsning tartibsiz boshlanishidir.

Mahalliy va xorijiy oila psixologiyasida oilaning ijtimoiy mohiyatini aniqlash bo'yicha tadqiqotlar juda ko'p. Olingan ma'lumotlarga ko'ra, zamonaviy yosh oila asosan monogam, teng huquqli, unilokal, kam bolali oila deb tasniflanadi.

Xulosa qilib aytganda, kelajakda yosh oilani o'rganishda turli xil ijtimoiy guruhlarda yosh oilani yaratish va yo'q qilish olib keluvchi omillari kabi muammolarga e'tibor qaratish lozim; ijtimoiy tabaqalanish muammolari va ularning yoshlarning oilaviy yo'nalishiga ta'siri; jinsiy va yosh oilaviy qadriyatlar va ularning jamiyatdagi gender munosabatlariga ta'sirini tahlil qilish lozim. Yoshlar bu unga hamroh bo'lgan barcha hodisalar yaratilish va yo'q qilish kuchlariga bo'ysunadigan eng o'zgaruvchan ijtimoiy toifadir. Binobarin, psixologik fan ushbu ijtimoiy guruhdagi institutsional o'zgarishlarni, shu jumladan uning nikoh va oilaviy holatini tavsiflovchi barcha jarayonlarga ustuvor ahamiyat berishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. Статус молодой семьи в современном российском обществе тема диссертации и автореферата по ВАК РФ 22.00.04, кандидат социологических наук Васильев, Евгений Павлович

2. Алешина Т.Ю. Социально- психологические методы исследования супружеских отношений // Семья в новых социально-экономических условиях / Под ред. А.Х. Саралиевой. Н. Новгород: Нижегород. гос. ун-т, 1998.

3. Молодая семья в системе социального управления тема диссертации и автореферата по ВАК РФ 22.00.08, кандидат социологических наук Свинцов, Илья Николаевич

4. Андреева, Т. В. Семейная психология / Т. В. Андреева. СПб.: Речь, 2004. - 244 с.